

Digitale Nieuwsbrief Stichting Kerkuilenwerkgroep Nederland

Nummer 18 - november 2022

MUIZEN EN BRAAKBALLEN

Veranderingen in het landschap weerspiegelen zich ook in de samenstelling van de muizenpopulatie. Het is daarom interessant om meer te weten over muizensoorten en de populatiegrootte.

Maandelijks plozen tientallen vrijwilligers verse partijen uit 'witte' gebieden.

Het pluizen van braakballen geeft inzicht.

Samenvatting van het gelijknamige artikel uit Tussen Duin en dijk door: Edo Goverse, Nico Jonker & Geert Timmermans

Tot de eerste helft van de 20e eeuw was de kerkuil een algemene broedvogel in dorpen en steden (De Bruijn, 1979). De decennia erna liep de stand terug door toedoen van bestrijdingsmiddelen (BIJ12, 2017) en verdween de soort zelfs als broedvogel uit Noord-Holland. Pas in 1990 kwam de soort terug als standvogel door de inspanning van vrijwilligers in de Wieringerwaard die eind jaren tachtig de Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland hadden opgericht. Ze hingen nestkasten op bij de boerderijen in de omgeving en van hieruit breidde de soort zich steeds verder uit. Inmiddels is de hele provincie weer gekoloniseerd.

Luc Smit en Joost Verbeek van de kerkuilenwerkgroep in de Wieringermeer verzamelden systematisch braakballen vanaf de jaren negentig voor muizenonderzoek. Het aantal broedparen steeg in die periode snel en er werden veel meer braakballen verzameld dan de pluizers aankonden. Maar gelukkig kunnen braakballen lang worden bewaard.

In Grootebroek stond de schuur van Joost na verloop van tijd vol met honderden potten, bakjes en zakken braakballen van voornamelijk kerkuil, maar ook materiaal van ransuil, steenuil en zelfs velduil was bewaard. Rond 2015 werd deze schatkamer bij Joost herontdekt. De auteurs hebben in vijf jaar tijd dit 'levende' archief ontsloten, goed voor ruim 30.000 prooiresten uit de periode 1993-2009. Veel materiaal kwam uit de Wieringermeer, waar nog steeds jaarlijks vele partijen worden verzameld en geanalyseerd, waardoor de verspreiding van muizen er relatief goed in beeld is (Bekker, 2020).

Maar ook uit de Beemster en Waterland kwam materiaal vrij met onder meer noordse woelmuis en waterspitsmuis, twee beleidsrelevante beschermde soorten. Kerkuilen hebben als voordeel voor muizenonderzoek dat ze ook spitsmuizen vangen, wat betekent dat alle soorten kleine zoogdieren in hun uilenballen kunnen worden teruggevonden (figuur 1).

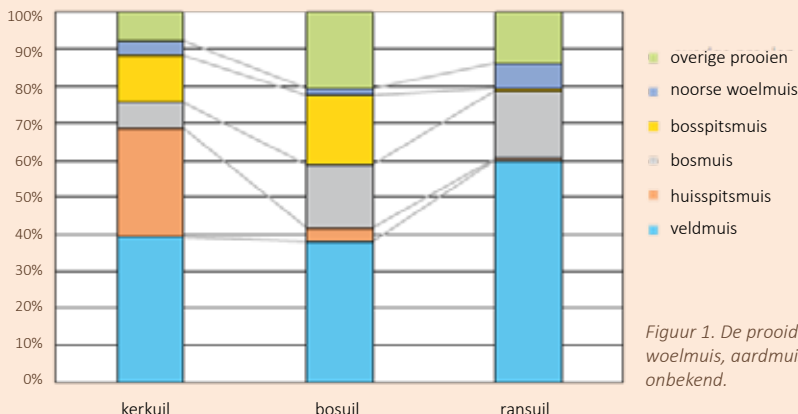
Ook is het jachtgebied van een kerkuil niet heel groot. Zenderonderzoek bij kerkuilen heeft aangetoond dat ze zelden verder dan twee kilometer van hun rustplek foerageren (Dekker & Rijn, 2018).

Noord-Holland kent een lange traditie.

Het was de Bloemendaalse biologieleraar Jac. P. Thijssse (1865-1945) die in de jaren dertig een determinatietabel maakte voor het op naam brengen van muizenschedels, wat een stimulans gaf tot het uilenballenpluizen.

Omdat ransuilen bijna geen spitsmuizen eten en ze op een nacht vaak kilometers ver vliegen om te jagen, zijn hun braakballen minder interessant voor muizenonderzoek. Bosuilen eten wel alles wat ze te pakken kunnen krijgen, maar jagen niet in open terrein en leveren voor die gebieden dus geen bijdrage.

Figuur 1. De prooidier-top vijf per uilensoort. Binnen de categorie 'overige prooien' vallen dwergmuis, rosse woelmuis, aardmuis, bruine rat, huismuis, dwergspitsmuis, waterspitsmuis, woelrat, vogel en prooidier-onbekend.

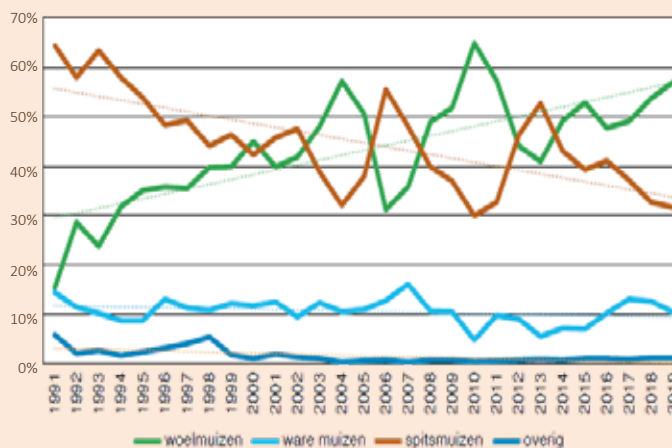
Meedoen?
Iedereen kan pluizen en dus muizenonderzoek doen. Heb je een pin-cet, loepje, tandenborstel en kan je tegen vieze handen? Meld je dan aan bij: vrijwilligers@zoogdierverseniging.nl, zij leveren braakballen en een determinatietabel. Schedelresten kunnen retour worden gestuurd waarna experts ze controleren. Het leukst is zelf gevonden braakballen te onderzoeken. Maar het kan ook andersom: braakballen kunnen gratis aangeleverd worden voor analyse aan de Zoogdierverseniging, Antwoordnummer 98198, 6500 VA Nijmegen.

Voorlopige resultaten

Inmiddels beschikken we dus over een lange tijdreeks aan pluisdata die we de komende tijd verder gaan uitwerken. Hierbij alvast een voorproef. Opvallend is de verschuiving in het aandeel van de drie groepen muizen over de jaren binnen het kerkuldieet (figuur 2). De Bruijn (1979) stelt vast dat kerkuilen een voorkeur hebben voor veldmuizen en dat in tijden van schaarste het aandeel spitsmuizen in de vangsten toeneemt. Zoals is te zien zijn er af en toe goede veldmuisjaren, maar de laatste decennia is er in Noord-Holland geen sprake van plagen. Het aandeel van de noordse woelmuis in het dieet van de kerkuil lag het laatste decennium 5,2%-punt hoger dan het decennium ervoor, terwijl het aandeel veldmuis in deze periode afnam met 3,1%-punt (tabel 1). Dit wordt ongetwijfeld deels veroorzaakt doordat er het afgelopen decennium gericht is verzameld in de leefgebieden van de noordse woelmuis. Opvallend is de neerwaartse trend in het aandeel spitsmuizen, ondanks de kolonisatie van huisspitsmuis op bijvoorbeeld Texel. Voor spitsmuizen en de mol is dit ook aangetoond in een meta-analyse van 815 Europese publicaties uit 35 landen over een periode van 150 jaar (Roulin, 2016). Een verband van deze afname met de geconstateerde zorgwekkende afname van insecten (Hallmann et al., 2020) ligt bij deze insecteneters voor de hand.

Soorten		< 1999	2000-2009	2010-2019	Totaal
Woelmuizen					
Veldmuis	<i>Microtus arvalis</i>	31,50%	43,32%	40,18%	74.435
Noordse woelmuis	<i>Alexandromys oecronomus</i>	1,02%	1,52%	6,67%	7.736
Aardmuis	<i>Microtus agrestis</i>	0,15%	0,07%	1,85%	1.914
Rosse woelmuis	<i>Myodes glareolus</i>	0,27%	0,19%	1,11%	1.301
Woelrat	<i>Arvicole amphibius</i>	0,21%	0,27%	0,31%	530
Ware muizen					
Bosmuis	<i>Apodemus sylvaticus</i>	7,63%	6,73%	5,62%	13.340
Dwergmuis	<i>Micromys minutus</i>	0,93%	1,03%	1,33%	2.212
Huismuis	<i>Mus musculus</i>	1,37%	0,72%	1,04%	1.967
Bruine rat	<i>Rattus norvegicus</i>	0,60%	0,78%	1,27%	1.889
Spitsmuizen					
Huisspitsmuis	<i>Crociodura russule</i>	33,69%	30,99%	27,14%	56.602
Bosspitsmuis	<i>Sorex araneus</i>	18,26%	10,14%	11,35%	24.136
Dwergspitsmuis	<i>Sorex minutus</i>	1,22%	0,84%	0,70%	1.630
Waterspitsmuis	<i>Neomys fodiens</i>	0,46%	0,42%	0,41%	810
Vogel		2,01%	0,87%	0,72%	2.025
Overige prooien		0,68%	0,12%	0,09%	445
Totaal		44.162	48.778	98.032	190.972

Tabel 1. Overzicht van de veertien meest algemene prooidieren van kerkuil in Noord-Holland in de periode tot en met 2019, onderverdeeld in drie perioden. Het jaar 2020 is nog niet geheel verwerkt en is buiten beschouwing gelaten. De restgroep 'overige prooien' betreffen kever, amfibie, mol (*Talpa europaea*), woelmuis-onbekend, veldmuis, veldmuis/aardmuis, zwarte rat (*Rattus rattus*), konijn (*Oryctolagus cuniculus*) en wezel.

Figuur 2. Verdeling muizenprooien van kerkuil over drie groepen, inclusief weergave van overige prooien (zie tabel 1) in de periode 1991-2019. Totaal aantal muizenprooien varieert tussen 1.095 (1991) en 16.068 (2017).

Vervolg

Pluisresultaten worden gedeeld met de Zoogdierverseniging en worden, na controle, opgenomen in de landelijke braakbalonderzoeksdatabase, het Noord-Hollandse dashboard Muizen&Kerkuilen en komen vervolgens terecht in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDF). De gegevens worden gebruikt voor onder meer het NEM Verspreidingsonderzoek Muizen (Netwerk Ecologische Monitoring), waarbij het CBS trends in verspreiding berekent voor Nederland en op provinciaal niveau (La Haye et al., 2016).

Uit analyses is gebleken dat je vrijwel alle in de omgeving voorkomende muizensoorten aantreft in een partij braakballen als je daaruit 150 prooidieren hebt geplouzen (Van Strien et al., 2015). Alleen de waterspitsmuis heeft vaak een lage trefkans en kan alsnog gemist worden. Uit al deze braakbaldata valt nog veel meer te halen. Samen met data-specialisten gaan we de komende tijd verder met uitwerken.

Er zijn vragen genoeg zoals:

- Wat zijn de regionale verschillen tussen muizenpopulaties?
- Hoe is de verhouding tussen verschillende soorten en hoe valt die te verklaren?
- Wat gebeurt er allemaal op Texel?
- Hoe vergaat het de noordse woelmuis?
- Welke soorten gaan vooruit en welke nemen juist af?

Dankwoord

Dank gaat uit naar alle vrijwilligers die gedurende vele jaren zoveel hebben geplouzen in Noord-Holland! Dit wordt soms alleen gedaan, maar ook vaak in groepsverband. Uiteraard ook dank voor de verzamelaars van de braakballen, vaak leden van de Kerkuilenwerkgroep Noord-Holland, waarmee het prettig samenwerken is.

Edo Goverse, e.goverse@ravon.nl
Nico Jonker, jonkern@noord-holland.nl
Geert Timmermans, harmat4@xs4all.nl

Onze kerkuil behoort tot de familie 'Tytonidae' en kent zijn oorsprong hoogstwaarschijnlijk in 'Australazië' (Australië e.o.). Deze familie heeft uiteindelijk de hele wereld met uitzondering van Antarctica gekoloniseerd.

De 'Tytonidae' heeft zich ongeveer 45 miljoen jaren geleden afgesplitst van de 'Strigidae' (echte uilen). In de periode van 45 miljoen jaren hebben zich vele soorten 'kerkuilen' geëvolueerd.

Ongeveer 8 miljoen jaar geleden zijn er globaal drie families ontstaan te weten: Tyto javanica (Oostelijke kerkuil), Tyto Alba (Westelijke kerkuil) en Tyto furcata (Amerikaanse kerkuil).

Foto: ©Brabants Landschap i.s.m. Henk Cleutjens

In Europa komen vier soorten kerkuilen (Tyto Alba) voor: Tyto Alba Alba (Zuid-Europa en Brittannië), Tyto Alba Guttata (Noord-Europa), Tyto Alba Ernesti (Sardinië en Corsica) en de Tyto Alba Erlangeri (Kreta en Cyprus). De onderlinge genetische verschillen zijn klein tussen de populaties omdat ze ook gemengd voorkomen. De kerkuilen hebben Europa via twee routes gekoloniseerd. Een route via het Iberisch schiereiland richting Noord- en Centraal Europa. En de tweede route via Jordanië richting Griekenland en vervolgens ook naar Noord-Europa.

In Afrika komen twee soorten voor namelijk Tyto Alba (Westelijke kerkuil) en Tyto capensis (Kaapse grasuil). De ecologie van de Westelijke kerkuil in Afrika is vergelijkbaar met die uit andere werelddelen, ze broeden in hollen en kunnen meerderde broedsels voortbrengen. De Kaapse grasuil daarentegen broed op de grond tussen lang gras.

In Azië komen globaal ook twee soorten voor: Tyto javanica (Oostelijke kerkuil) en de 'gras- en maskeruilen'. De Tyto Alba Erlangeri komt behalve op Kreta en Cyprus ook in het Midden-Oosten voor. De Tyto javanica (Oostelijk kerkuil) komt weer voor in India en Pakistan. In zuidoost Azië en Indonesië komen er diverse (onder)soorten voor met andere verenkleed en lichaamsgrootte. De tweede groep bestaat uit grasuilen en maskeruilen, zoals de Tyto longimembris (Aziatische Grasuil). Daarnaast bestaan er nog diverse maskeruilen, zoals de Tyto almae (Seram kerkuil) e.v.a.

In Oceanië komen ook weer veel soorten kerkuilen voor vergelijkbaar met Azië. Ook hier diverse 'maskeruilen' en 'zwarte uilen', zoals de Tyto tenebrosica (Zwarte kerkuil).

In Amerika komen twee soorten kerkuilen voor: Tyto furcata (Amerikaans kerkuil) en Tyto glaucops (Hispaniolakerkuil). De laatste komt voor in het Caribisch gebied.

In de wereld komen overal kerkuilen voor, vaak nauwverwant aan elkaar en herkenbaar als 'onze' kerkuil Tyto Alba. Kortom een wereldvogel!

Bron: "Barnowls, Evolution and Ecology", Alexandre Roulin (2020)

Nu eerst even dit!

Allemaal hebben we uitgekeken naar weer een nieuwe editie van de DNB. Héérlijk dat er nu weer een op uw beeldscherm verschenen is. In het afgelopen jaar hebben we veel nieuwe lezers mogen begroeten. Hartelijk welkom en wij hopen natuurlijk dat u lang kunt genieten van onze DNB. Helaas heeft ook u erg lang moeten wachten op deze nieuwe editie. U bent dus zeer waarschijnlijk een blij mens!!!

Maar nu.....

Zeer recent is de lijst met de e-mailadressen van onze trouwe donateurs vergeleken met het mail-adresbestand van onze abonnees. En wat bleek? Erg veel donateurs kwamen niet op lijst van geabonneerden voor. U, als donateur bent dus erg lang verstoken geweest van de Digitale Nieuwsbrief. Dat vinden wij heel erg. Ook ontdekten wij een discrepantie in de e-mailadressen. Het waren details, maar ook dát is vervelend. Onze oprechte excuses hiervoor. Indien gewenst kunnen wij u de DNB vanaf 2017 toesturen. Laat u dit dan aan de redactie weten, dan zorgen wij dat dit in orde komt. Het is zeer waarschijnlijk dat het nu nog steeds niet 100% in orde is en dat wij nog steeds 'niet bezorgbaar' als reactie terugkrijgen na het versturen van de DNB. Helaas kunnen wij **die** donateurs/abonnees (nog steeds) niet bereiken.

Julianadorp. Eindelijk nadat we in 2006 een kast hadden geplaatst op Noorderhaven, een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking genaamd 's Heerenloo, troffen we op vrijdag 26 augustus een paar adulten aan in de kast.

En dat is 16 jaar na plaatsing van de kast die aanvankelijk eerst op het vierkant binnen in de stolpboerderij was geplaatst. Maar na een jaar werd besloten om de kast te verplaatsen naar een aansluiting rechtstreeks op de binnenkant van het dak. Dit omdat er eerder al twee kerkuilen binnen in de boerderij tegen de draden van de sprinkler installatie waren gevlogen en gesneuveld. Omdat de kast nogal hoog in de boerderij tegen de binnenkant van het rieten dak is geplaatst, moesten we met een driedelige ladder op de vliering van de verblijfsruimte plaatsen om naar de kast te kunnen. Bij de tweede controle op 16 september troffen we een adult aan in de kast en een verlaten ei tegen de kant. Dit ei bleek vuil te zijn en waarschijnlijk zijn de jongen, als die er geweest zijn, al voor 26 augustus uitgevlogen. Onze hoop is nu gevestigd met dit nieuwe paar op volgend jaar. Eventuele controle hebben we gemakkelijker gemaakt door een kijkgat aan de voorkant te maken voor de endoscoop camera. Aanvankelijk zaten er steeds kauwen in de kast die aan de buitenkant het riet van het dak sloopten. Met als gevolg dat de eigenaar hier niet blij mee was en ons vroeg dat op te lossen.

Gelukkig hebben de kerkuilen dat probleem nu mede opgelost.

Foto: André Eijkenaar

Over uilenbescherming en braakballen pluizen

Bij de natuurclub van zorgcentrum Wissehaege in Eindhoven wordt wekelijks een thema uit de natuur belicht aan een groep cliënten. Tijdens de presentaties vertellen we aan elkaar wat we weten over een dier, plant of het biotoop waar het kan leven. De cliënten zijn allemaal ouderen met zorg. Hun kennis en ervaringen van de natuur gaan dan ook soms ver terug in de tijd.

Onlangs mocht ik een presentatie geven over uilen en uilenbescherming. Voor die gelegenheid werd de leskist van Brabants Landschap geleend en hebben we natuurlijk ook braakballen gepluisd. Het werd een heel levendige bijeenkomst met veel vragen en opmerkingen. Zo wilden sommigen meer weten over de geruisloze uilenvlucht of over de erven en het biotoop waar uilen leven. Het verhaal over de uilen werd afgewisseld met beelden uit de regio, zoals videobeelden van steenuilen in Wintelre of het opbouwen van muizenruiters (hooioppers) in Oerle.

Mensen wisten op hun beurt ook te vertellen over het voorkomen van uilen in de omgeving van Wissehaege, de Genneperparken. Het pluizen van braakballen blijft een leuke activiteit voor jong en oud. Schedeltjes en botjes ontdekken en onderzoeken is gewoon ook heel leerzaam, mensen blijven zich ongeacht hun leeftijd verwonderen over de natuur.

De natuurclub is een mooie activiteit om samen iets te doen, te vertellen of gewoon te luisteren over thema's uit de natuur. Iedereen op zijn eigen manier en beleving.

Met vriendelijke groet,

Mark Sloendregt,
Vrijwilliger voor vogelwerkgroep de Kempen en zorginstelling Wissehaege.

Kerkuil in de kapschuur IVN-locatie 't Leger, Gennepe

Door Jos Ballast IVN Maas en Niers Gennepe, vogelwerkgroep

Het was mij al 'n paar keer opgevallen, witte schijtsporen in de kapschuur op de grond. Duiven of misschien wel van 'n kerkuil en helemaal bijzonder toen er ook nog braakballen bleken te liggen.

Ze schijten op de grond!

Dan moest er af en toe wel een kerkuil onder de kapschuur zitten. Binnen enkele dagen is er door ons dan ook een nestkast geplaatst met een antimarterscherm in de vorm van een satellietshotel. Jaren geleden heeft er blijkbaar ook al eens een soort kast gehangen. Hoe mooi zou het zijn als de kerkuil nu deze nestkast zou gaan gebruiken.

En door een wildcamera op te hangen is het tegenwoordig vrij gemakkelijk om dit vast te leggen. Het bleek dan ook al snel dat de kerkuil op beeld stond en belangstelling had voor de nestkast.

Nu maar afwachten of deze kerkuil hier blijft en misschien dat er wel een paartje komt en we straks een nestje jonge kerkuiltjes kunnen bewonderen.

Wij, Jos, Dirk, Frans en Nick van de vogelwerkgroep zijn zeer benieuwd of dit zal lukken.

Foto's : Jos Ballast en Dirk Kerkhoff

‘Er vliegt opeens een kerkuil in de bijbel’

Zo luidde 6 oktober 2021 een tussenkopje op de voorpagina van het Eindhovens Dagblad. Op pagina 3 gaat het verder en is een artikel van correspondent Wouter Peer gewijd aan de ‘NBV21’. Het gaat namelijk over de nieuwste wijzigingen in de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV21). Deze is inmiddels uitgegeven en daarin zijn veel nieuwe vertalingen uit het Hebreeuws opgenomen.

Onder die wijzigingen horen maar liefst zes diersoorten waaronder de kerkuil, die eerder niet voorkwamen in de bijbel. Om de juiste diernamen te gebruiken als vertaling uit het Hebreeuws werden ook vogelaars geraadpleegd over het voorkomen van die soorten 2000 jaar geleden. Om die reden vliegt er opeens een kerkuil in de bijbel.

Dat de kerkuil vernoemd is naar zijn voorkomen in kerken was al bekend. Maar nu krijgt deze uil dus ook een verschijning in verhalen uit de bijbel.

Met vriendelijke groet,
Mark Sloendregt

Bron: Eindhovens dagblad, woensdag 6 oktober 2021.

Auteur: Wouter Peer (Haarlem)

Veren raken versleten doordat uilen bijvoorbeeld door vegetatie vliegen en bij het veelvuldig in- en uitvliegen van de nestholte.

Om die reden besteden ze dagelijks veel aandacht aan hun verenkleed, en zijn ze overdag dan ook vaak hun veren aan het poetsen. Het ruien van veren heeft tot doel om versleten veren te vervangen. Dat is nodig om een geruisloze vlucht en de overlevingskansen van het individu te waarborgen. Het ruien vraagt veel energie tot wel 30% van het totale vermogen. Het ruien zal bij kerkuilen dan ook niet gelijktijdig plaatsvinden met het broeden van de eieren.

De fenologie i.r.t. de start van ruien verschilt bij beide seksen. Bij vrouwen speelt de eiproductie een grote rol en bij mannen is het voeren van de broedende vrouwen en het grootbrengen van de jongen van belang. Waarschijnlijk is er een versnelling van de rui bij vrouwen op het moment dat ze- tijdens het broeden- worden gevoed door mannen. De vrouwen vliegen dan weinig en brengen veel tijd door in goed geïsoleerde gebouwen. Een prima moment dus om te ruien. Een dergelijke 'versnelde' rui maakt het voor vrouwen mogelijk om ook meerdere broedsels te produceren in één seizoen. Alleen bij een ruim aanbod aan voedsel -in muizenrijk jaren- kan de rui worden versneld.

De eiproductie vraagt van vrouwen veel energie waardoor de rui vaak pas gebeurt als de jongen nog klein zijn. Op het moment dat de jongen een week of drie oud zijn, zal zij weer in de conditie zijn om mee te gaan jagen met een optimaal kleed. Bij de man zal de rui ook dan pas beginnen, hij kan het dan wat rustiger aan doen. Bij late broedsels wordt de rui dus aangepast.

Kerkuilen ruien hun verenkleed niet volledig in één seizoen maar over meerdere jaren. In het eerste jaar ruien ze handpen 6 in het midden van de vleugel. In het tweede jaar (derde kalenderjaar) volgen 5,7,4,8 en 9 en in het derde jaar volgen 1,2,3 en 10. In het vierde jaar wederom handpen 6, de eerste volledige ruicyclus is dan voltooid.

Met deze langzame rui sparen ze hun veren. Tijdens de trage vlucht voorkomen kerkuilen dan ook zoveel mogelijk aanvaringen met vegetatie waardoor hun veren blijven gespaard van ernstige slijtage.

Met andere woorden, de rui is geen 'belemmering' voor de kerkuilen, of ze nu één of twee broedsels grootbrengen. De timing moet echter juist ingeschat zijn. Het enige waar kerkuilen voor moeten zorgen is dat wanneer in het najaar de omstandigheden snel verslechteren ze klaar moeten zijn om de winter in te duiken...

Bron: Feathers of European Owls (Marian Cieślak, 2017)

Met dank aan: Ludo Smets (voorzitter Kerkuilwerkgroep Vlaanderen)

Foto: Tom Heijnen

Met vriendelijke groet,
Mark Sloendregt

Steenmarter geen kans....

Hallo. Ik ben Benno Stortelder. Ik ben als vrijwilliger werkzaam bij Vogelwerkgroep Berkelland. Daar ben ik ringer. Ik hou mij bezig met de uilen en torenvalken. Helaas hebben we geregeld last van predatoren, hoofdzakelijk de steenmarter. Daardoor raken we veel eieren en pullen kwijt. Ik heb zelf een Bosuil kast aangepast om te testen zodat we de steenmarter uit de kast kunnen houden. Dit zou natuurlijk ook kunnen voor de Kerkuilen. Misschien is dit ook wat voor andere vogelwerkgroepen.

Gr. Benno Stortelder.

Vleermuizen en uilenbraakballen

Binnen het meetprogramma NEM-VO-Muizen worden sinds 2005 verspreidingsgegevens van kleine zoogdieren (muizen en spitsmuizen) verzameld met behulp van braakballen. Af en toe worden er vleermuizen aangetroffen en soms ook voor het verspreidingsonderzoek van vleermuizen interessante soorten, zoals de grijze grootvleermuis.

Wat is er zoal aan vleermuizen gevonden in de Nederlandse braakballen en zit er verschil tussen de verschillende uilensoorten?

In de braakbal-database zitten in totaal 205 partijen met daarin één of meerdere vleermuizen als prooi. Van dat aantal zijn er 153 partijen van kerkuil, 28 van ransuil en 24 van bosuil, verdeeld over Nederland. In slechts 46% van de gevallen dat er een vleermuis wordt aangetroffen kan er daadwerkelijk een soort worden vastgesteld.

Kerkuil

De kerkuil is een soort van het open landschap en de vleermuizen die dit landschap gebruiken zullen dus ook vooral door kerkuilen gevangen kunnen worden. Opvallend is het hoge aantal 'laatvliegers' dat in kerkuilbraakballen is aangetroffen.

Ransuil

Ransuilen jagen zowel in open als meer gesloten landschappen. De aantalsverdeling van de verschillende vleermuissoorten is dan ook gelijkmatiger verdeeld dan bij de kerkuil (tabel 2). Het vangstpercentage 'rosse vleermuizen' (een boombewonende soort) is dan ook hoger dan bij kerkuil. Rosse vleermuizen vliegen ook door het open landschap, maar doen dat daar veelal zo hoog dat ze niet door uilen (als de kerkuil) gevangen kunnen worden. In een besloten omgeving ligt dat anders.

Bosuil

Bosuilen jagen, zoals de naam doet verwachten, vooral in een gesloten omgeving als een bos- of parklandschap. Het hoge percentage (boombewonende) 'rosse vleermuizen' als prooi van bosuilen bevestigt dat (tabel 2). Het is van bosuilen bekend dat ze soms uitvliegopeningen van een vleermuiskolonie in de gaten houden om daar hun slag te slaan. In het Sterrebos in Groningen was een bosuil dermate gespecialiseerd in het vangen van uitvliegende rosse vleermuizen - totaal 15 aangetoonde prooien in drie jaar tijd-, dat de soort enige tijd uit het park verdwenen is.

Franjestaart

Het aantal vleermuizen dat in Nederlandse braakballen wordt aangetroffen is laag, maar soms is een aangetroffen soort extra interessant vanuit het beleid. Onderzoek in Europa heeft uitgewezen dat kerkuilen in onze contereien (NW-Europa) relatief weinig vleermuizen vangen. Bij zowel de kerkuilen in het oosten als in het zuiden van Europa liggen die percentages hoger. Hoe zuidelijker of oostelijker, hoe hoger het aandeel vleermuizen als prooi, met de hoogste percentages op de Balkan en in Griekenland.

Grootoor

Laatvlieger

Tabel 2. Het totaal aantal in braakballen van kerk-, rans- en bosuil aangetroffen vleermuizen per soort of groep.

Aangetroffen soort	Aantallen in braakballen kerkuil	Aantallen in braakballen ransuil	Aantallen in braakballen bosuil
Vleermuizen sp. indet.	74	32	10
Laatvlieger	41	5	1
Dwergvleermuis sp. indet.	14	3	3
Gewone dwergvleermuis	14	2	
Gewone grootoorvleermuis	7	4	1
Myoot sp. indet.	6	0	
Ruige dwergvleermuis	6	1	1
Baardvleermuis psec.	4	0	
Grijze grootoorvleermuis	4	0	
Grootoorvleermuis spec.	4	1	1
Tweekleurige vleermuis	3	0	
Watervleermuis	3	3	
Rosse vleermuis	2	2	23
Vale vleermuis	2	0	
Franjestaart	1	1	
Meervleermuis	1	2	1

Bron: Zoogdiervereniging,
NEM Verspreidingsonderzoek Muizen
Dick Bekker, Eveline van der Jagt en
Martijn van Oene

Foto's: Leo Dufraing (schedels en braakballen)
en Mark Sloendregt (vleermuizen)

Onno de Bruijn, beschermer van het eerste uur

Onno de Bruijn is geboren in 1948 en woonachtig in Hengelo. Na zijn studie biologie aan de RUG in Groningen is hij gaan werken als ecooloog. Een leven lang heeft hij zich ingezet voor het behoud en de bescherming van topnatuur: natuur die zo mooi en kwetsbaar is dat zij ons diep raakt.

Hij heeft er in de loop der jaren veel over geschreven. Het zijn levendig geschreven artikelen uit de natuurbeschermingspraktijk, veelal gebaseerd op tientallen jaren eigen veldwaarnemingen.

De ontmoeting met twee vliegvlugge jonge kerkuilen in een boerderij bij Zeddam (Liemers) in 1965 was voor hem liefde op het eerste gezicht voor het wezen en de schoonheid van deze uilen. Het uitvoeren van kerkuileninventarisaties in Oost Nederland (Achterhoek-Liemers), rijdend van boerderij tot boerderij en naar de daarvoor in aanmerking komende kerktorens, ging weldra gepaard met overwegingen de kerkuil in Nederland te helpen behouden door middel van het ontwikkelen en aanbrengen van passende nestkasten en door voorlichting.

Het resultaat van drie decennia onderzoek en bescherming van de kerkuil in Liemers en Achterhoek publiceerde De Bruijn in *Ardea* (1994: 1-109). Naar eigen zeggen zijn 'opus magnum'. Met veel inzet en doorzettingsvermogen aan natuurbehoud is er veel te bereiken, zoals het geval van de kerkuil in Nederland en de laplanduil in Wit-Rusland.

In zijn boek 'Van Kerkuil tot Laplanduil' uit 2018 beschrijft Onno de Bruijn uit eigen jarenlange observaties enkele aansprekende soorten, die ontroerden maar in grote regio's zijn uitgestorven, zoals de Ortolaan in Nederland, de Klapekster in Duitsland en de Scharrelaar in Polen. Hun voorliefde voor kleinschalige, stabiele omgevingen werd te zeer bedreigd in de huidige dynamische tijd. De kerkuil is dankzij het beschermingswerk van veel mensen het succesverhaal geworden van de afgelopen halve eeuw.

In het boek 'Van Kerkuil tot Laplanduil' schrijft Onno met humor en passie over natuur en vanuit een diepe intuïtie. In deze tijd lijkt bij veel organisaties en mensen economisch denken de overheersende leidraad te zijn. Belangrijker is echter vanuit kennis, ervaring en intuïtie te handelen. Dat leidt tot wezenlijkere en duurzamere bijdragen aan een goede en mooiere leefomgeving voor ons zelf en voor hen die na ons komen. En dat maakt de cirkel rond: pracht geeft kracht.

Bron: Onno de Bruijn, 'Van Kerkuil tot Laplanduil. Bescherming van kwetsbare topnatuur'. (2018)

Uitgave: Eelerwoude, Goor 2018. www.eelerwoude.nl/boek-van-kerkuil-tot-laplanduil-geschreven-door-onno-de-bruijn

Foto: Onno de Bruijn